

ЕХІНАЦЕЯ: ІСТОРІЯ ШЛЯХУ ВІД ІНДІАНЦІВ ДО ЄВРОПЕЙЦІВ

В.М.САМОРОДОВ, С.В.ПОСПЕЛОВ

*Полтавський державний сільськогосподарський інститут,
кафедра екології та ботаніки*

Більшість наших співвітчизників вважає, що ехінацея як лікарська рослина стала відома людству не так давно. Але це хибна думка, бо її зразки були знайдені при проведенні археологічних досліджень індіанського племені лакота сіу, яке мешкало ще у 1600 році (2). На підтвердження того, що індіанці досить вміло використовували ехінацею, наводимо слова засновника першої в світі етноботанічної лабораторії з США Мелвіна Р. Палмера. У 1919 році він відзначав, що індіанці використовували «ехінацею універсально, «... як лікарський засіб від великої кількості хвороб, більш ніж будь-яку іншу рослину» (1). Слід відзначити й те, що з відомих дев'яти видів роду ехінацея індіанці головним чином використовували лише три (1;2;3). Перш за все — ехінацею вузьколисту (*Echinacea angustifolia* DC.), а також ехінацею бліду (*E. pallida* (Nutt.) та пурпурову (*E. purpurea* (L.) Moench). Таким чином, і сьогодні у світі використовують головним чином ці три види. Тільки зараз на перше місце вийшла ехінацея пурпурова. Це, на нашу думку, є свідченням того, що її господарсько-адаптаційні можливості виявлялись більшими, ніж у ехінацеї вузьколистої. За допомогою зазначених видів ехінацеї індіанці лікували досить велику кількість хвороб (1;2;3). Залежно від місця проживання лікували ехінацеєю, в основному:

- застудні запалення (південна Дакота, східний Вісконсин);
- фарингіт та тонзиліт (північний та західний Техас, північна Небраска);
- кашель (південні Канзас, Міссісіпі та Алабама);
- запалення ротової порожнини та ясен, зубний біль (західний Канзас, східне Колорадо, північний та західний Техас, Монтана, східний Вайомінг та Вісконсин);
- запалення очей (північно-східна Небраска);
- диспепсію (Південна Міссісіпі та Алабама);
- сепсис (південна Дакота);
- гонорею (південно-східний Нью - Йорк);
- сказ та припадки (південні Дакота та Вісконсин).

З наведеного видно, що й зараз людство використовує ехінацею для лікування майже тих самих хвороб, які лікували нею ще 400 років тому індіанці. Все це свідчить про сталість лікувальної дії ехінацеї та досить досконалий хіміко-біологічний механізм її впливу на хворий орган чи організм.

Для лікування індіанці найбільш часто використовували коріння ехінацеї. Вони застосовували його як у свіжому, так і у висушеному вигляді. Депо менше використовували листя і плоди.

Розмочене коріння було головним засобом для лікування людей, які отруїлись, чи тих, кого ужалили гримучі змії, комахи або покусали тварини.

Рани, які довго не загоювались, посипали посіченим свіжим або розмоченим корінням.

Дорослі та діти жували коріння ехінацеї. В такий спосіб вони лікували запалення ясен та хвороби горла. Слід зазначити, що це був слиногінний засіб, який використовувався для позбавлення спраги. Його рекомендували і як стимулятор при фізичних та нервових навантаженнях. У першу чергу, для мисливців та воїнів, особливо тих, які довго стояли на чатах.

Для зовнішнього вживання з коріння ехінацеї індіанці робили мазі, а також олійні екстракти. Опіки лікували соком, вичавленим з коріння.

Чаєм, завареним з коренів ехінацеї, лікували застуди. Його ж використовували і при лікуванні хворих на віспу, кір, артрит, паратит, венеричні хвороби і навіть рак молочної залози (1).

Таким чином, індіанцями був накопичений великий позитивний досвід лікування ехінацеєю, який не могли не використати нові поселенці, які прибули в Північну Америку з Європи. Ось чому й не дивно, що ехінацея стала єдиною з усіх рослин прерій, яку почали вживати медики англо-американського походження.

Саме з їх діяльності починається новий етап у використанні ехінацеї та створенні препаратів з неї.

Відправним у цьому відношенні є 1871 рік, коли непрофесійний лікар Х.К.Ф. Мейер з міста Поні штату Небраска запатентував новий лікарський препарат. Його склад він тримав у таємниці і шістнадцять років продав під гучною назвою «Меєровський очисник крові», видаючи препарат за панацею від усіх розповсюджених на той час хвороб, вилікуватись яким, на думку автора, можна було за добу після прийому (1).

Все це викликало справедливе обурення практикуючих лікарів того часу і вони відвернули увагу від «Меєровського очисника крові». Ось чому для того, щоб порекомендувати після випробувань препарат медичним працівникам, Х.К.Ф. Мейер у 1885 році направив свій препарат видатним особистостям еклетичної медицини доктору медицини Джону Кінгу (1813-1893 рр.) та Джону Юрі Ллойд (1849-1939 рр.) Останній з них був засновником фірми «Фармацевти брати Ллойд», яка спеціалізувалася на виробництві препаратів з лікарських рослин і якого вважають батьком лікарських засобів у США (1).

Але Д. Кінг не хотів братися за цю роботу, поки Х.К.Ф.Мейер не погодиться повідомити про компоненти, які входили до препарату. І ось тоді Х.К.Ф.Мейєру довелося розповісти Д.Кінгу про те, що, крім інших інгредієнтів, його ліки містять такі рослини, як хміль, полин та ехінацея. У свою чергу, Д.Ю.Ллойд зажадав, щоб йому були представлені перелічені рослини. Щодо ехінацеї, то Х.К.Ф.Мейєр представив лише її коріння, зізнавшись, що самої рослини він не знає, бо про її використання він довідався від індіанців. Але це не задовольнило Д.Ю. Ллойда.

Сьомого червня 1886 року ця вимога була задоволена. Саме в цей день Д.Ю.Ллойд отримав від Х.К.Ф.Мейєра цілу суху рослину. Брат Д.Ю. Ллойда Кертіс Гейтс Ллойд визначив її як ехінацею вузьколисту.

Таким чином, відбулась вікопомна подія, було ідентифіковано перший у світі препарат, до якого входила ехінацея. Саме це підбадьорило Х.К.Ф.Мейєра і він зажадав, щоб йому видали патент на його очисник крові. Після видачі патента на пляшечці препарату красувалась етикетка з такою анотацією: «Це - сильнодіюча лікарська речовина як закріплюючий і антисептичний засіб при всіх пухлинах та сифілітичних ознаках. Старі хронічні виразки, герпетична пропасниця, старі виразки, карбункули, геморої, екзема (волога або суха) можуть бути вилікувані швидко і ефективно, так само, як і бешпах. Цей засіб ефективний і при гангрени. Він є специфічним при гарячці. Черевний тиф може бути відвернутий ним за 2-3 дні. Цей засіб є специфічним при малярії, злякисній гірській пропасниці. При застосуванні локально внутрішньо і зовнішньо він послаблює біль, пухлини, запалення. Він був і буде ефективним при ліку-

ванні дифтерії за дуже короткий час. Він виліковує від ужалень: від ужалень бджоли до ужалень гримучої змії, і при цьому він буде специфічним. Він випробуваний у більш як 50 випадках укусів людини скаженим собакою, у кожному випадку він запобігає від гідрофобії. Він виліковує від водобоязні. Він зовсім нешкідливий як при внутрішньому, так і зовнішньому застосуванні. Доза: від половини до однієї рідинної драхми (3,6966 куб.см.) 3 або 4 рази в день». (1).

Така екстравагантність тверджень Х.К.Ф.Мейєра не подобалась доктору Д.Кінгу, але він дуже хотів випробувати препарат. І от саме для цього Д.Ю.Ллойд виготовив декілька рідинних форм з кореня ехінацеї вузько-листої.

Це було в 1887 році. Саме цей рік слід вважати роком, з якого бере родовід визчення дії препаратів з ехінацеї лікарями. Адже цього року Д.Кінг надрукував свій звіт про випробування препарату. На його підставі фірма «Фармацевти брати Ллойд» почала виготовлення препарату з ехінацеї, і він став доступним медикам (1).

Цікаво, що успіху препарату з ехінацеї сприяло те, що доктор Д.Кінг використовував його для лікування своєї хворої дружини. Вона довгий час страждала на вірусний рак (virulent cancer), але ніякі засоби не полегшували її стан. І ось чоловік вирішив розпочати її лікування препаратом з ехінацеї. Ці ліки полегшували стан хворої, і вона до кінця свого життя виживала (1).

З 1888 року різні лікарі почали друкувати результати своїх терапевтичних випробувань згаданого препарату. Всі вони були позитивними і стосувалися лікування найрізноманітніших хвороб. Все це дало змогу включити ехінацею до «Еклектичної фармакопеї».

Такий перебіг подій мав місце до 1909 року. Саме з нього починається кампанія дискредитації препарату з ехінацеї. Її розпочав на своїх сторінках «Журнал Американської Медичної Асоціації». В його публікації йшлося про те, що до складу ехінацеї не входять ніякі фізіологічно активні сполуки і що немає наукових доказів та спостережень стосовно високої клінічної ефективності препаратів з неї, ...і що вона не варта на подальше використання...» (1).

Та незважаючи на це, медики США не відмовились від використання настоянок та екстрактів з ехінацеї, а саму рослину було ще у 1916 році включено до фармакопеї США.

Цікаво, що саме в 1915 році лікар з Нью-Йорка Віктор фон Унру при лікуванні туберкульозу експериментально довів імуномодулюючу властивість ехінацеї, ознаки, за якою вона виділяється з багатьох інших лікарських рослин (1).

Незважаючи на це, з 30-х років цього сторіччя інтерес до ехінацеї у США поступово і про неї почали забувати.

Але саме в цей час ехінацеєю починають цікавитись у Європі.

Слід відзначити, що тут вона стала відома з кінця ХІХ сторіччя, головним чином для виготовлення гомеопатичних ліків. Для цього сировину завозили з Америки. Особливо великі партії закуплялись у період з 1920 по 1930 рр. (2).

Але на всіх бажаючих сировини не вистачало. Все це спонукало доктора Герхарда Мадауса, засновника фірми «Доктор Мадаус і компанія» з Німеччини у 1930 році поїхати до США за придбанням насіння ехінацеї вузьколистої. Та отримати його у ботанічних садах він не зміг. Йому поталанило лише у місті Чикаго. Саме тут він придбав приблизно 30 грамів насіння.

Приїхавши додому, він використав його для закладення експериментальних посівів. Але з'ясувалось, що то була не ехінацея вузьколиста, а ехінацея пурпурова.

З тих пір цей вид цілеспрямовано і ретельно почали вивчати вчені з Німеччини. За останні 65 років лише ними опубліковано більш як 500 наукових праць з біології, фітохімії та клініки ехінацеї. Причому це стосується не тільки ехінацеї пурпурової, а й блідої і вузьколистої, які тепер також вирощують в Німеччині.

Великий інтерес до лікування лікарськими рослинами, а також гнучкість законів, які регулюють використання у медичній практиці лікарських засобів з них сприяли тому, що фірмами Німеччини випускається більш як 300 найменувань ліків з ехінацеї. Все це мало певний розголос у світі. У зв'язку з цим відзначимо те, що зараз в Європі і Північній Америці використання ехінацеї і препаратів з неї підвищилось до рекордного значення. Наприклад, у США ліки з неї є найбільш поширеними лікарськими препаратами з ринковою часткою 9,9% від загального обсягу всіх фітопрепаратів (4).

Все це — найкраще підтвердження думки Джона Юрі Ллойда про те, що ехінацея стає «енергійно розшукуваною та широко використовуваною рослиною» (1). Вважаємо, що і у наступному тисячолітті вона не втратить свого значення, як не втратила його за довгі часи шляху від індіанців до європейців.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Foster S. Echinacea: Nature's Immune Enhancer. - Rochester, VT: Healing Arts Press. - 1991. - 150 p.
2. Hobbs Christopher. Echinaceae. A Literature Review. Botany, History, Chemistry, Pharmacology, Toxicology and Clinical Uses // Herbal Gram. - 1994. - vol 30. - P. 34-47.
3. Kindshcher K. Ethnobotany of Purple Coneflower Echinaceae angustifolia, Asteraceae and Other Echinaceae Species // Economic Botany. - 1989. - 43(4). - P. 498-507.
4. Li, T. S. C. Echinaceae: Cultivation and Medicinal Value // HortTechnology. - 1998. - April-June. - 8(2). - P. 122-129.

ЗЕЛЕНА

БУКОВИНА

ЕКОЛОГО-КРАСНАВЧИЙ НАУКОВИЙ І НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ЖУРНАЛ №1-2 '99

НА
МЕЖІ
ТИСЯЧОЛІТЬ

ДУМАЙТЕ САМІ: БІЛЬШЕ ОФІСІВНИХ ВИПРАВ ПІСЬМЬ ПРО НАШ ДОБРИЙ

ЛІКУЄТЬСЯ САМІ: НАЙЖИВІШЕ ПРО ВІСНАШО ПУРТУГОБУ ТА БАГАТО ПІСЬМІНІ ЛІКА СІКІ КОСМІВ

ЗАЛИШАЙТЕСЬ З НАМИ: "ЗЕЛЕНА БУКОВИНА" ПРОФОРМУЄ КОЛЕКЦІЮ ВИДАНЬ 1999 РОКУ